

# نایین از نگاه دکتر منوچهر ستوده در سال 1318 ش

در شهریور ماه 1318 شمسی که با کارکنان شرکت پرژام اختلاف نظر پیدا کردم، مجبور شدم از اردکان یزد که مرکز اداری شرکت بود راهی تهران شوم. يك روز تمام با بار و بنه در قهوه خانه اردکان در انتظار وسیله حرکت ماندم. اوایل غروب ماشین باری پیدا شد و پهلوي راننده جاي خالي داشت، مرا سوار کرد و به طرف نایین به راه افتاد. موج ها و دست اندازهای راه از سرعت ماشین می‌کاست. نزدیک به نیمه شب به نایین رسیدیم. راننده که خسته و کوفته شده بود، پس از خوردن شام به خواب رفت. این بنده هم روی صفا قهوه خانه که با «دم خفتي» فرش شده بود، دراز کشیدم.

سر و صدا و گفتگوی قهوه چي و شاگردش با دو سه تن از اهالی نایین خواب را از چشم من ربود و هر چه بیشتر دقت کردم که از سخنان ایشان راهی به دهی ببرم کمتر مقدور و میسر شد. از همان وقت دانستم که زبان مردم نایین قابل بررسی و دقت بیشتری است.

سال‌های راکه دردانشرا مشغول تدریس بودم، از دانشجویان نایینی تازه وارد خواستم تا هر يك 500 واژه زبان خود را، طبق طرحی که به ایشان داده بودم بنویسند. در این مورد سنگینی بار بدوش امیر (محمد) کاشفی نایینی بود که علاقه خاصی در این باب نشان داد. واژه‌ها پس از گردآوری بر فیشها نوشته شد و به ترتیب الفبا در جعبه‌های فیش قرار گرفت. سال 1342 شمسی مدت يك سال جعبه‌های فیش نزد آقای کاشفی باقی ماند. نامبرده از صادق و وارد اهالی نایین که به خانه پدری ایشان رفت و آمد داشتند، در واژه‌ها تجدید نظری کرد و از قلم افتاده‌ها را اضافه کرد.

تابستان سال 1350 دست به دامان آقای جلال بقایی نایینی شدم و دو، سه روز وقت ایشان صرف دقت و بررسی در فیشها شد، سرانجام این مجموعه لغات به نام فرهنگ نایینی برای چاپ آماده شد.

اداره مردم شناسی وزارت فرهنگ و هنر سابق با اینجانب قراردادی بست و قرار شد فرهنگ نایینی طبق شرایط مذکور در قرارداد به چاپ برسد. بر اثر پیش آمدن انقلاب اسلامی ایران دست نویس فرهنگ به اداره موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی منتقل شد و این اداره چاپ

آن را به عهده گرفت.

## خاك نايين:

شهر نايين بر كناره كویر مركزي و ارتفاعش از سطح دریا 1600 متر و فاصله اش با اصفهان 140 كيلومتر و بر سر شاه راه اصفهان به یزد است. از نشانه هاي قدمت این شهر نارنج قلعه آنست كه مسلما پیش از دوران اسلامي ساخته شده است. درختان كهنسال نايين به علت خشكسالي از میان رفته و سنگهاي قدیمی قبور نیز به علت محو گورستان ها قدیمی به جاي نمانده است. مسجد جامع آن در زمان خلافت عمر بن عبدالعزیز بن عبد الله بن عمر بن خطاب (شروع خلافت 169 قمری) ساخته شده است و تاریخ لوحه چوبي مسجد با با عدا... به 700 قمری می رسد.

شهر نايين قدیم دارای هفت محله به نامهاي كلوان، در مسجد، نوگاباد، پنجاهه، محله سنگ یا گودالو، چهل دختران یا گودرزاد و سكان است.

در هر محله يك حسینه سرباز و يك حسینه سر پوشیده وجود دارد كه تا پنجاه سال قبل در وسط هر حسینه سرباز یا میدان محله، بنایی هشت ضلعي برج مانند ولي تو پر بود كه بدان «الو گاه» می گفتند و شبها هنگام انجام مراسم مذهبی یا مراسم ترحیم، بر فراز آن با بوته، آتش می افروختند. این رسم ظاهرا از دوران زرتشتیان باقی مانده بود ولي اکنون از میان رفته است.

از کوچه هاي معروف نايين کوچه کاج، کوچه بلکو (بفتح باء و لام)، کوچه پچه (بفتح پ و چ)، کوچه سكان و کوچه جلو خان است.

کشتخوان هاي نايين (کشتزار اطراف ده) از قدیم خرده مالک بوده و امروز هم از همین قرار است. کشتخوان ها كه به نامهاي حنفش (بفتح حاء و نون) و محمدیه و گزیسر (بفتح گاف و سین) و ورزگان (بفتح واو و زاء) خوانده می شوند، تقریبا 810 هکتار آنها کشت می شود و قریب دویست هکتار بر اثر کم آبی بدون استفاده شده است.

محصولات این اراضي گندم 520 تن، جو 105 تن، و ش 270 تن ف یونجه و ذرت علفی نیز می کارند و شیرین بیان در صحرای آن فراوان است. در کشتخوان هاي شهر حبوبات کاشته نمی شود. اما در مزارع ییلاقی می کارند و به شهر می آورند.

نايین دارای 1015 رقبه موقوفه از آب و ملك و دو کاروانسرا است.

درآمد سالیانه متوسط آنها 5 میلیون ریال است که به مصرف روضه خوانی و قرائت قرآن و مخارج ابن السبیل می رسد.

### کوه های نزدیک شهر:

کوه کلاغ، کوهچه و کوه کلیزه است و این کوه ها به علت خشکی علف چین و علف چر ندارند.

### آب نایین:

باران در این شهر کم می بارد و اگر هم ببارد در بهار می بارد. برف اگر بیاید در دی و بهمن و اوایل اسفند است. رودخانه و چشمه در این شهر نیست. چاه تقریباً سی متری به آب می رسد. طعم آبها با کمی تفاوت شور است. در ازای پیشکار قناتها کم است و در نتیجه آب زیادی ندارند در این شهر پنج قنات به شرح زیر است:

1- قنات حنفش شامل دو رشته یکی به طول سه کیلو متر و دیگری به طول دو کیلو متر ، این قنات با دو پیشکار شش اینچ آب دارد.

2- قنات محمدیه که درازای رشته آن به دو کیلومتر و نیم می رسد و چهار اینچ آب دارد.

3- قنات گزیسر که درازای پیشکار آن یک کیلومتر و نیم است و یک اینچ و نیم آب دارد.

4- قنات ورزگان چهار کیلو متر پیشکار دارد و 12 اینچ آب می دهد.

5- قنات معاضدیه درازای پیشکار آن تقریباً سه کیلو متر است و دوازده اینچ آب می دهد.

در نایین 11 حلقه چاه نیمه عمیق وجود دارد که آب آن به مصرف داخلی شهر و بعضی باغها می رسد. تقسیم آب روی ساعت است. جز باغ حاجی و باغ گلزار باقی باغها کوچک و محدود است.

### آب انبارها:

آب انبار در مسجد داخل حسینیة محل، آب انبار داخل میدان کلوان، آب انبار حاجی میرزا حسنخان در محله کلوان، آب انبار نوگاباد پهلوی مسجد خواجه، آب انبار سرای نو، آب انبار خان (دو قلو) پایین نارنج قلعه، آب انبار محله سنگ پهلوی میدان محله ، آب انبار معروف به دروازه چو ، آب انبار حاجی حسین، آب انبار معصوم

خاني ، آب انبار بيرون دروازه چهل دختران، آب انبار معروف به «تگو»، آب انبار فيض در محله پنجاهه، آب انبار متروكه مشهور به حمام كهنه، آب انبار نزديك دروازه محله كلوان، انبار چهار دستگاه و آب انبار كيخسرو و آب انبار شير واقع در كشوانهاي نايين.

### سقا خانه:

از سقاخانه هاي دايـر سقاخانه محله چهل دختران است كه در ميدان آن محله است. چند سقاخانه ديگر در محلات و گذر گاهـها وجود دارد كه تقريباً متروك است.

### مردم نايين:

جمعيت كنوني شهر نايين 17250 تن است. تعداد دهكده ها و مزرعه هاي كوچك و بزرگ اطراف نايين به 424 عدد مي رسد كه در اينها 2263 خانوار زندگي مي كنند.

### خاندانهاي معروف نايين از اين قرارند:

آخوندي (امام جمعه اي)، باغچه اي، بقايي، جلالـي، خطيبي، رفيـعي، (ميرزا رفيـعايي)، شيخ الاسلامي (اسلامي)، طباطبائي، عالمي، عامري، مصلائي، (پير نيا و پير زاده و مصاحب)، از شهر شناسان اين شهر، آيت الله ميرزا محمد حسين غروي، مشير الدوله اول و دوم، مؤتمـن الملك، حاجي مشير الملك در اصفهان، مشير الممالك در يزد، ملا حسن آرندي، حاجي ميرزا محمد مجتهد، سلطان الحكمـا طيب مخصوص ناصر الدين شاه، صفاء السلطنه اول و دوم، حاجي ميرزا عليـنقي منشي، ميرزا محمد منشي فتحعلي شاه، ميرزا جعفر طرب، ميرزا باقر خان اديب بقايي، غلامحسين مصاحب، جلال بقايي.

شغل ساكنان نايين كسب و تجارت و قالي بافي و عبا بافي و كشاورزي و كوزه گري است. بافتگي دستي هنوز مرسوم است. توليد آهك و آجر و موزائيك نيز رواج پيدا كرده است.

### زبان مردم نايين:

ناييني، زبان مردم نايين، با صرف و نحو دقيق و بررسي شده آن مخصوص هفت محله ياد شده شهر نايين است. محلات هفتگانه نايين، شش دروازه و شش ميدان و يك بازار دارد . اهالي شهر تقريباً از دوران جنگ جهاني دوم پا از باروي محلات هفتگانه بيرون گذاشته و كنار جاده اصفهان به يزد و در كشوانها به خانه ساختن پرداخته اند.

دهكده‌هاي اطراف نايين و شهرک‌هاي دورتري همانند کوپا و انارک که لهجه‌هاي جداگانه‌اي دارند.

اختلاف لهجه نايين با انارک زياد نيست. يعني لحن ادا کلمات فقط اختلاف دارد و واژه‌هاي مشترک زياد دارند.

در خود نايين و دهکده‌هاي اطراف که فاصله آنها بيش از 12 کيلو متر از شهر نيست، ضمير اول شخص متکلم را با اين اختلاف تلفظ مي‌کنند:

مي (نايين)، مو (محمديه)، مه (بکسر ميم در بافران)، من (بکسر ميم در بنويد)

معرفی دکتر منوچهر ستوده - دکتر منوچهر ستوده را بيشتر بشناسيم